

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

ISSN 2181-922X

O'ZBEKISTON:
TIL VA MADANIYAT

Adabiyotshunoslik

2025 Vol. 1 (2)

www.literature.tsuull.uz

ISSN 2181-922X

O'ZBEKISTON:

TIL VA MADANIYAT

ADABIYOTSHUNOSLIK

2025 Vol. 1 (2)

www.literature.tsuull.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov

Bosh muharrir o'rinbosarlari: Nurboy Jabborov
Bahodir Karimov

Mas'ul kotib: Sohiba Madirimova

Tahrir kengashi

Nusratulla Jumaxo'ja, Iqboloy Adizova, Abdulla Ulug'ov, Dilnavoz Yusupova, Islom Yoqubov, Qo'ldosh Pardayev, Umida Rasulova, Akrom Dehqonov, Olim To'laboyev, Tozagul Matyoqubova, Shermuhammad Amonov, Shahlo Hojiyeva, Orzigul Hamroyeva, Ilyos Ismoilov, Sohiba Umarova, Gulbahor Ashurova, Ilhom Sayitqulov, Gulzoda Soatova, Dildora Rahmonova, Zilola Shukurova, Furqat To'xtamurodov, Sarvinoz Rasulova.

Jurnal haqida ma'lumot

“Adabiyotshunoslik” – “O'zbekiston: til va madaniyat” jurnalining adabiyotshunoslik yo'nalishidagi seriyasi bo'lib, yilda to'rt marta nashr etiladi.

Jurnalning **“Adabiyotshunoslik”** seriyasida o'zbek va jahon adabiyoti tarixi, xalq og'zaki ijodi, adabiyot nazariyasi, o'zbek mumtoz adabiyotining qo'lyozma manbalari va matnshunoslik muammolari, jadidchilik va jadid adabiyoti, zamonaviy adabiy jarayon, adabiy tanqid hamda qiyosiy adabiyotshunoslik yo'nalishidagi eng yangi tadqiqotlar e'lon qilinadi. O'zbek va jahon adabiyotshunosligi erishgan so'nggi yutuqlari aks etgan ilmiy maqolalarni nashr etishga alohida diqqat qaratiladi. Maqolalarning ilmiy saviyasi va tahliliy quvvati yuqori bo'lishiga e'tibor beriladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasida O'zbekiston va xorijiy davlatlarning e'tirof etilgan atoqli olimlari, oliy o'quv yurtlari professor-o'qituvchilari, doktorantlar, mustaqil izlanuvchilar hamda magistrantlarning ilmiy maqolalari nashr etiladi.

“Adabiyotshunoslik” seriyasi 2022-yil yanvar oyidan chiqq boshlagan.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: adabiyotshunoslik2022@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

www.literature.tsuull.uz

MUNDARIJA

MUMTOZ ADABIYOT TARIXI

Dilnavoz Yusupova Samarqand shahri ikki buyuk siymo talqinida	5
Sohiba Umarova Sa'diy Xorazmiy devoni nusxalari va janrlar tarkibi	16
Olimjon Abdullayev Balog'at ilmi rivojida arab shariatining o'rni.....	27
Muattar Axmedova O'rta Osiyoda agiografik asarlarning o'rganilishi	47
Asadullojon Aminjonov Sharq adabiy merosida tafsir ilmining shakllanishi, metodologiyasi va yurtimizda yetishib chiqqan soha yetakchilari	58
Xafiza Abduraimova Alisher Navoiy g'azaliyotida Xizr va Masih obrazlari talqini	75
Sarvinoz Qurbonova Nodim Namangoniyning poetik mahorati	88
Dilnavoz Sattorova Sa'diy lirikasi kiritilgan to'plam-bayozlar tavsifi	102
Firuza Ibragimova "Devoni Faqiriy Xorazmiy" qo'lyozma devonining dastxat nusxasi ...	117
Dilafroz Bozorboyeva Pahlavonquli Ravnaq hayoti va lirik merosi	130
Mahliyo Rasulova "Hayrat ul-abror" dostoni hikoyatlaridagi tasavvufiy mazmunning badiiy talqini	141
Rayhon Norqulova "Yo'qotganlarim va topganlarim" asarida ustozlar yodi	151
Charos Kuvondikova Furqat ijodining o'rganilishi haqida ba'zi mulohazalar	160

ZAMONAVIY ADABIYOT MUAMMOLARI

Abdulla Ulug'ov Adabiy qahramon – insonning adabiyotdagi obrazi	168
---	-----

Sitorabonu Ataullayeva

Abdulla Qahhor va Ketrin Mensfild hikoyalarida ruhiyat va tabiat tasviri202

Dilnoza Sayfullayeva

“Sariq devning o‘limi” romanidagi obrazlarning biografik asosi214

Umida Abdullayeva

Expressive Description of London and Market in Dickens’ Novel Oliver Twist224

Nodim Namangoniyning poetik mahorati

Sarvinoz Qurbonova¹

Abstrakt

Nodim Namangoniyni XIX asr oxiri - XX asr boshlarida yashab ijod etgan o'zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biridir. U Namangan adabiy muhiti shakllanishida muhim rol o'ynagan, o'zining nafis she'riyati, didaktik ruhi va ma'naviy merosi bilan o'zbek mumtoz adabiyoti taraqqiyotiga beqiyos hissa qo'shgan ijodkorlardan sanaladi. Nodimning hayoti va ijodini o'rganish orqali nafaqat uning shaxsiy adabiy mahoratini, balki butun bir adabiy maktabning rivojlanish bosqichlarini, o'sha davrda hukmron bo'lgan ijtimoiy-ma'naviy muhitni ham anglash mumkin bo'ladi. Ushbu maqolada Nodim Namangoniyni poetik mahorati lirik merosi asosida tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: *Nodim Namangoniyni, Qo'qon adabiy muhiti, mumtoz an'analar, mavzu va g'oya, badiiy tasvir.*

Kirish

Nodim Namangoniyni hayoti haqida mavjud tarixiy manbalar, asosan, tarjimayi hollar, xotiralar, zamondoshlari tomonidan yozilgan taqrizlar va uning o'z asarlarida berilgan ayrim iqtiboslarga asoslangan. Yoshligidan ilmga, adabiyotga, ayniqsa, mumtoz she'riyatga mehr qo'ygan. O'zining ijodiy shakllanishida Alisher Navoiy, Bedil, Ogahiy, Muqimiy kabi adiblarning ijodidan ilhom olgan. Shu bilan birga, u o'ziga xos badiiy til, tasvir vositalari va uslubiy yondashuv orqali o'z adabiy maktabini yaratgan.

Namangan o'zbek adabiy muhitining shakllanishi va rivojlanishida muhim markazlardan biri hisoblangan. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida bu hududda ijod qilgan shoirlar Nodim, Muhyi, Zavqiy, Vafoiy, Ma'naviy kabi qalam sohiblari o'z davrining ijtimoiy-siyosiy va madaniy muammolarini san'at vositasi bilan ifodalashga harakat qilishgan. Nodim ana shu adabiy guruhning faol va yetakchi namoyandalardan biri bo'lgan. Uning she'rlari, asosan, didaktik ruhda, axloqiy tarbiya, ilm-ma'rifatga da'vat, zamonaviy islohotlarga

¹ Qurbonova Sarvinoz Gulboyevna – tayanch doktorant, Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

E-mail: sarvinozqurbonova.2002@gmail.com

Iqtibos uchun: Qurbonova, S. "Nodim namangoniyni va uning poetik mahorati". *O'zbekiston: til va madaniyat.* 2025, 1 (2): 88-101.

DOI: 10.52773/tsuull.uzlc.2025.1.2/EREQ3001

chorlov singari mavzularda yozilgan bo'lib, o'quvchini tafakkurga undaydi.

Asosiy qism:

Nodimning ijodida xalq og'zaki ijodi bilan yozma adabiyot unsurlari uyg'unlashgan. U masnaviyalar, g'azallar, ruboiylar, qit'alar kabi an'anaviy janrlarda ijod qilgan bo'lsa-da, ularning ichki mazmuni, obrazlar tizimi va g'oyaviy yo'nalishi jihatidan zamonaviy ruh bilan sug'orilgan. Uning she'riyati orqali xalqning ruhiy dunyosi, dard-u tashvishlari, orzu-umidlari, ayni paytda, o'zgarishga intilayotgan jamiyat hayotining aks-sadosi eshitiladi. Jumladan, Nodimning quyidagi bayti uning adabiy qarashlari va axloqiy pozitsiyasini ochib beradi:

Ilm ila ziynat topar inson-u, shon olmas johil,
Bexabar nafsa ko'ngil yo'q, ma'rifatni qaysi halol.

Bu baytdan ko'rinib turibdiki, shoir ilm-ma'rifatni insoniyat kamolotining eng asosiy sharti deb bilgan. Uning deyarli barcha she'rlarida ma'naviy poklik, ijtimoiy adolat, axloqiy tarbiya singari mavzular ustuvor o'rin tutadi. Aynan shu xususiyat Nodimni o'z davrining ijtimoiy ongini uyg'otishga harakat qilgan ma'rifatparvar shoirlar qatoriga qo'shadi. U ijodida sof lirizmni emas, balki voqelikka murojaat qilgan, hayotiy haqiqatni obrazli tarzda bayon etgan.

Qo'qon adabiy muhiti o'zining keng qamrovli va ko'p qirrali bo'lishi bilan ajralib turadi. Bu muhitda diniy-axloqiy mavzular bilan birga ijtimoiy, siyosiy, ma'rifiy mavzular ham muhim o'rin tutgan. Nodim ana shu ko'p qirrali adabiy muhitning ichida o'z uslubini shakllantirdi. Uning ijodida ba'zida satirik ohang, ba'zida esa chuqur falsafiy tafakkur namoyon bo'ladi. Shoir o'z davrining ma'naviy tanazzuli, johillik, riyo, adolatsizlik singari illatlarini tanqid ostiga olgan. Shu bilan birga, ijobiy ideal obrazlar orqali o'quvchini axloqiy tozalik va haqiqatga intilish sari yetaklagan.

Nodimning o'zbek adabiyoti tarixidagi o'rni nafaqat uning shaxsiy ijodi bilan belgilanadi, balki uning atrofida shakllangan adabiy guruh, yosh shoirlar, talaba va ulamolarning shakllanishida tutgan tarbiyaviy roli bilan ham muhimdir. U ustoz-shogird an'alariga sodiq qolgan holda, ko'plab yosh qalamkashlarning adabiy tafakkurini shakllantirishga hissa qo'shgan. Bu jihatdan qaralganda, Nodim faqat ijodkor emas, balki adabiy muhit tashkilotchisi, adabiy-estetik qarashlarni yoyuvchi va mustahkamlovchi shaxs sifatida ham tarixda o'z izini qoldirgan.

Qo'qon adabiy muhitida Nodimning ta'siri nafaqat o'z

davrida, balki undan keyingi avlod adiblarining ijodida ham seziladi. Bugungi kunda uning asarlari o'rganilmoqda, nashr etilmoqda va zamonaviy o'quvchilar ongiga yaqinlashtirilmoqda. Bu esa uning ijodining dolzarbligi, adabiy-estetik qadriyat sifatidagi ahamiyati va zamonaviylik ruhiga mos kelishini anglatadi. Nodim Namangoniy ijodi orqali biz milliy o'zlik, ma'naviy meros, ma'rifatparvarlik an'analarining uzluksizligini kuzatishimiz mumkin.

Nodim Namangoniy ijodi va Qo'qon adabiy muhiti o'zaro uzviy aloqada bo'lib, bir-birini boyitgan va mustahkamlagan. Nodimning she'riyati o'z zamonasi ijtimoiy-estetik tafakkurining namunasi bo'lib, o'zbek adabiyotining rivojlanish yo'lida muhim bosqichlardan birini tashkil etadi. Uning adabiy merosi, badiiy uslubi va ma'rifiy qarashlari bugungi kun o'quvchisi va tadqiqotchisi uchun ham dolzarbdir. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Nodim Namangoniy nafaqat o'z davrining shoiridir, balki bugungi va kelajak avlodlar uchun ham ibrat maktabidir.

Nodim Namangoniy — so'z san'ati sohibi, o'zining nozik lirizmi va murakkabligiga ega bo'lgan shoir sifatida tanilgan. Uning adabiy merosi asosan lirik she'rlardan iborat bo'lib, bu janrda yozgan asarlari jahon adabiyotida alohida o'rin tutadi. Nodimning lirik asarlarida g'azallar, murabbalar, muhammaslar, musaddaslar va ruboiylar kabi shakllar mavjud bo'lib, ularni o'zining ijodiy mahorati bilan mukammal ifoda etgan. Uning asarlari mazmun va shakl jihatdan boy, bu esa uni mumtoz fors-turk adabiyotiga oid an'analar doirasida alohida o'ringa qo'yadi, xususan, Alisher Navoiy ijodiga tayanib yozgan asarlari ayniqsa e'tiborga molikdir. [Болтабаева 2019, 78]

Nodimning ijodiy faoliyatida Navoiy asarlariga bo'lgan ta'sir o'zini aniq namoyon qiladi. Navoiyning shakl va uslubiga bo'lgan hurmat Nodim ijodining asosiy xususiyatlaridan biridir. Masalan, Nodimning eng mashhur asarlaridan biri, Navoiyning taniqli g'azalini qayta ishlashi bo'lib, u o'zining yangi fikr va g'oyalarini qo'shgan holda asl asarni yanada rivojlantiradi. Navoiyning "Gar bahor el topsa bo'stondin guli rayhon isi" satri Nodim tomonidan taxmis shaklida yangicha talqin qilingan. Bu yerda Nodim, aslida, o'ziga xos falsafiy va estetik qarashlarini kiritib, Navoiyga xos bo'lgan g'amgin kayfiyatni yanada boyitib, insonning azob-uqubatlari, hasrat va umidsizlik kabi mavzularni yanada chuqurlashtiradi.

Shuningdek, Nodim o'zining ijodida mumtoz adabiyot an'analarini saqlab qolgan holda, Navoiy singari falsafiy, axloqiy va ijtimoiy masalalarni ham yoritadi. Uning lirik asarlari nafaqat

muhabbat, go'zallik va ayriliq kabi shaxsiy hissiyotlarni aks ettiradi, balki kengroq insoniyat muammolarini ham yoritadi. Bu jihatdan Nodimning she'rlari o'zining estetik shaklini saqlab qolgan holda, insonning ichki dunyosi va uning jamiyat bilan bog'liqligini ko'rsatadi.

Nodimning ijodida, shuningdek, Nodira (1792-1842) kabi shoirlar ijodi ham katta ahamiyat kasb etadi. U Nodiraning eng yaxshi g'azallariga nazira va taxmislar yozib, uning lirik ijodidan ilhomlangan. Nodiraning asarlaridagi ma'sumiyati, hissiy salohiyati va inson ruhiyatini chuqur anglaganligi Nodim uchun o'ziga xos ilhom manbaiga aylangan. Nodim, ayniqsa, muhabbatning turli jihatlarini, uning azoblarini va baxtini lirik tarzda tasvirlashda Nodiraning uslubini o'ziga xos ravishda davom ettirgan.

Nodimning she'rlari nafaqat muhabbat va go'zallikni, balki tabiatni ham chuqur falsafiy va hissiy jihatdan tasvirlaydi. Tabiat uning she'rlari uchun oddiy fon emas, balki insonning ichki dunyosini aks ettiruvchi kuch sifatida ko'rinadi. Yozganda, bahor, kuz yoki qish kabi fasllar, inson qalbining turli holatlari bilan birga tasvirlanadi, bu orqali shoir tabiiy dunyo va inson qalbi o'rtasidagi uyg'unlikni ko'rsatadi.

Nodimning lirik asarlari shakl va mazmun jihatidan keng qamrovli va murakkab bo'lib, uning nafaqat estetik, balki ijtimoiy va axloqiy masalalarni ham yoritishga bo'lgan ehtiyojini ko'rsatadi. Uning she'rlari shaxsiy va umumiy masalalarni o'zaro uyg'unlashtirib, insoniyatni, uning yuksak ma'naviyatini aks ettiradi.

Shu nuqtada, Nodim Namangoniy ijodining asosi Navoiy va Nodira kabi mumtoz shoirlarning asarlariga asoslanadi. Ularning ijodi Nodimning o'ziga xos poetik ovozini shakllantirishda katta rol o'ynagan. Nodimning she'rlari, shakl va mazmun jihatidan har qanday o'quvchini o'ziga tortadi. Uning asarlari o'zining chuqurligi va ifodali uslubi bilan muhim adabiy meros sifatida qadrlanadi.

Nodim she'rlarining lirik qahramoni – keng ma'nodagi muhabbat egasi. U hayot va inson oshig'i, shu hayot va insonga muhabbat bog'lagan. Demak, Nodim she'rlarida kuylangan muhabbat keng ma'nodagi muhabbatdir. Shoir asarlarida yorga bo'lgan muhabbat hayotga, vatanga, uning go'zal tabiatiga, san'atga, madaniyatga, barcha go'zalliklarning bunyodkori bo'lgan insonga, do'stlarga va jamiki ezguliklarga bo'lgan muhabbat bilan qo'shib ketadi. Natijada, Nodim lirikasida ishq mavzusi tor qobiqqa o'ralib qolmaydi. Shoir shu mavzuni asos qilib oladi-yu, u orqali hayotning xilma-xil sohalarini aks ettiradi, ularga bo'lgan o'z munosabatini ifoda

qiladi. Tabiat, shaxsiy va ijtimoiy munosabatlar, el-yurt tashvishi, orzu-umid va maqsad intilishlar, qisqasi, hayot va u bilan bog'liq bo'lgan hamma jihatlar ishq mavzusi natijasida olingan. Do'stlik va mehribonlik, vafodorlik va fidokorlik, olijanoblik va insonparvarlik kabi eng yuksak g'oyalar shu mavzu orqali kuylangan. Nodim lirikasi hayotni keng va murakkab qirralari aks ettirilganligi, muhabbat mavzusini keng formatda qo'yishi va kuylashi bilan qimmatlidir. Bu muhabbat shoirga ilhom bag'ishlagan, uni ijodga undagan, unga zavq-shavq bergan: asarlarini olijanob tuyg'ular bilan jilolantirgan.

Hayotga, vatanga, insoniyatga muhabbat qanchalik kuchli bo'lsa, shu hayot, vatan va insoniyat dushmanlariga qarshi nafrat ham shunchalik ortiq bo'ladi. Nodim lirikasida hayot va elga muhabbat bilan bir qatorda, uning dushmanlariga qarshi nafrat ham o'z ifodasini topgan. Nodimning lirik she'rlari, asosan, hayotbaxsh, optimist ruhda. Bunday asarlar chuqur lirika bilan sug'orilganligi, jo'shqinligi, mayinligi, nafisligi va jozibadorligi bilan ajralib turadi. Shoirning o'z vatanini chin qalbdan sevganligi, uning boy tabiatidan zavqlanganligi g'azallarida ravshan ko'rinadi. Shu xildagi lirik she'rlarida u, tabiat go'zalliklarini, hayot ko'rkini ehtiros bilan namoyon etadi. Bu jihatdan shoirning quyidagi g'azali xarakterlidir:

Bahor ayyomi keldi, dasht-u sahro lolazor o'ldi,
Zamini sarsabz, gulshan toza, yer oyinavor o'ldi.
Ko'tardi qumri-yu bulbul fig'on-u nola har yondin,
Base husn-u nazokat sarvi guldin oshkor o'ldi.
Nasimi ruhparvar har tarafdin yurdi bog' ichra,
Dimog' o'ldi muattar, bo'yi guldin mushkibor o'ldi.
Terildi bargi gulga dona-dona gavhari shabnam,
Etarda sayri gulshan yor oyog'ina nisor o'ldi...

Bu g'azalni o'qir ekansiz, tabiat chiroyiga chiroy qo'shgan go'zal bahor faslining orombaxsh manzaralari ko'z oldimizda yaqqol gavdalanadi. G'azal ko'klamning yorqin bo'yoqlar bilan chizilgan rasmiga o'xshaydi. Bog'lar, dalalar, ko'katlar va gullar oralab yurib, bahor nash'asini surganday, ko'klamning ruhparvar shabadasidan bahra oladilar, rangorang gullar atrini hidlaganday, sayroqi qushlarning yoqimli nag'malarini tinglaganday bo'lamiz. O'zimizni jilvagar va fusunkor bahor og'ushida nafas olayotganday his qilamiz. She'rda bahor tabiatining xarakterli belgilari aniq, ravshan detallar yordamida va lirik nafislik bilan tasvirlangan.

Bahor fasli o'z ko'rki bilan kishi ko'nglida ajoyib his-tuyg'ular paydo qiladi, estetik zavqni oshiradi. Bu fasl o'z chiroyi va nafosati bilan odamlarni o'z kuchog'iga chorlaydi. Ana shu tabiat

go'zalliklari insonga xizmat qilmog'i kerak, inson hamma narsadan yuqori; u hayot zavqini surishi, odam chiroyi va noz-ne'matlaridan bahramand bo'lish, hayotni xushchaqchaq o'tkazishi lozim – shoir xuddi shunday fikrda. “Bargi gulga” terilgan “dona dona gavhari shabnam” larni “sayri gulshan” qiluvchi “yor oyog'ina nisor” etishi,

Zamoni ayshi-ishratdur sharobi lolagun tutg'il,
Menga, ey soqiy gulchehra, ko'nglum ko'p xumor o'ldi, - deb murojaat qilishi,

G'animatdur zamoni sayri gulshan, bo'lma beparvo,
Necha sendek sihi qad lolaru munda g'ubor o'ldi,- deb kishilarni tabiat qo'yniga chaqirishi – shundan.

She'ning daslabki baytlarida tabiat manzarasi berilgan bo'lsa, keyingi baytlarda inson obrazi gavdalanadi. Bu inson shodlikka, baxtga tashna. Bahor chechaklari bilan birga uning qalbida ham umid chechaklari g'uncha yozadi. Ammo Nodim yashagan jamiyatda umid gullari tez so'ndirilar, shodlik va baxtga erishish orzugini bo'lib qolardi. Shuning uchun hayot oshig'i – shoirning tabiat ko'rkidan olgan zavqi shikoyat, hasrat, nola, fig'on bilan almashinadi.

Bahor faslining go'zal manzarasini tasvirlayotgan shoir endi bo'yoqni tashlaydi va baxtsizlik haqida alamli misralar bitadi:

Fig'onkim g'unchai baxtim ochilmay bu gulshanda,
Samumi hajridin pajmurda-yu be barg-u bor o'ldi.

Navbahor latofatini tasvirlash va u bilan bog'lik holda inson kayfiyatini ifodalash mumtoz adabiyotimizda Yusuf Xos Hojib tomonidan boshlangan va Navoiy tomonidan rivojlantirilgan an'analar mavjud edi. Yusuf Xos Hojib, “Qutad-g'u bilig” nomli didaktik asarida bahor fasli ta'rifiga alohida bob bag'ishlaydi. U Navro'z fasli, unda tabiatning jonlanishini shoirona did bilan tarannum qiladi va tabiat jonlanishini turk eli taqdiri bilan bog'laydi. Alisher Navoyining g'azallarida lirik qahramonning baxtsizligi, dard-hasrati ko'klam tasviri bilan bog'liq holda ifoda etilgan:

Navbahor o'ldi-yu ayshim gulbuni ochilmadi,
Kom ila bir g'unchasi balkim tabassum qilmadi.
Navbahor ayyomi bo'lmish, men diyor-u yorsiz,
Bulbul o'lg'ondek hazon fasli gul-u gulzorsiz.

Nodim buyuk shoirning lirik qahramon dardini ochishdagi mana shu kabi mahoratidan foydalanadi va unga ergashadi.

Nodimning lirik she'rlari mohiyatan muhabbatni, uning barcha shakllarini yoritadi: u kishining ilohiy muhabbatini, ma'naviy

rishtalarini va ayriliqdan keladigan og'riqlarini tasvirlaydi. Nodim uchun muhabbat faqat estetika yoki his-tuyg'ularni ifodalash emas, balki inson hayotining ma'nosi sifatida yuksak idealga aylangan bir kuchdir. U o'zining g'azallarida muhabbatni faqat tashqi go'zallik sifatida emas, balki ichki go'zallik va ma'naviy poklik bilan bog'laydi. Bu haqda uning "Yo'qdur aning naziri" g'azalida uchraydi. Shoirning sevgilisi tasvirida uning tashqi go'zalligi bilan birga ko'ngil pokligi, uning ma'naviy olamiga oid tasavvurlari o'zaro uyg'unlashadi.

"Yo'qdur aning naziri"

Nodim lirikasida xilma-xil kayfiyat va kechinmalar, hayot voqeligiga bo'lgan munosabat, o'y va qarashlar ifodalanadi. Ularda otashin sevgi va u bilan bog'liq his-tuyg'ular ehtiros bilan kuylanadi. Shoir ishqni eng yuksak insoniy fazilat sifatida, ko'ngilni yorqin nurga to'ldiruvchi hissiyot sifatida ulug'laydi:

Berur shu'lai fonus siynam aro,
Hamisha bu ishq-u muhabbat o'ti.

Bu muhabbat o'ti shoirga zavq-shavq va ilhom bag'ishlaydi. She'rlarining ishq bilan ziynatlanganligini, ishq bilan sug'orilganligini qayta-qayta ta'kidlaydi.

Nodim g'azallarida chin insoniy go'zallik, latofat tavsifi jozibali misralarda, hayotiy lavha va jonli manzaralar yordamida ifodalanadi:

Orazing ustida zulfingdurm-u urgan pechutob,
Dastai sunbulmi yokim gulsiton ustindadur?
Qadding uzra chashmi mastingdurm-u, yo nargis magar.
Bu malohat birla bir sarvi ravon ustindadur?
Ul qaro xolingm-u gulgun orazingda, subhu shom,
Anbarin zog'iki yo ul bo'ston ustindadur?

San'atkor go'zallikni ta'rif-tavsif qilishda tashqi jihatlar bilangina chegaralanmaydi. Chunki tashqi chiroy inson ko'rkinging bir tomonidir. xolos. Odamning esa hamma jihati go'zal bo'lishi kerak. Ana shu estetik qoidaga amal qilgan Nodim eng olijanob insoniy fazilatlarini go'zallik tushunchasiga kiritib, sevgili yorning go'zalligi tasvirida uning shu fazilatlariga alohida urg'u beradi. Ma'shuqani go'zallik va ma'naviy barkamollikning timsoli sifatida tavsif etadi:

Odob omiz-u lutf omiz, rahm oyin-u vafo pesha,
Xulqi mushkofi-yu, oliy tabor-u nuktadon derlar.

Oynadek zamiri, yo'qdur aning naziri.
Gulchehralar amiri, hurliqo birinchi.

Nodim insoniy go'zallikni ta'rif-tavsif qilish bilan chegaralanmaydi, balki uni insoniy munosabatlar bilan bog'laydi. Barcha ma'naviy go'zalliklar egasi bo'lgan ma'shuqa obrazi g'azal satrlari orqali oshiq jonining hamdami, eng yaqin sirdoshi, rafiqi mehriboni sifatida ko'rinadi. Shoirning shular haqida kuylagan baytlari, ayniqsa, ravonligi, jarangdorligi va rangdorligi bilan ajralib turadi:

Sen erding jonima hamdam, hama asrorima mahram,
Bilurding rozi pinhonim, sog'indim man, sog'indingmu?..
Mani sen jonajonimsan, rafiqi mehribonimsan,
Sumanbar pok domonim, sog'indim man, sog'indingmu?

Bu g'azalda shoir go'zal mazmunni go'zal va jozibali satrlarda ifodalagan. G'azal satrlari o'qilishgagina emas, balki kuylashga loyiq. Chunki "hamdam" va "mahram", "jonajonimsan" va "mehribonimsan" kabi ichki qofiyalar, lutfiyona uzun radif ("sog'indim man, sog'indingmu?"), ravonlik, ohangdorlik, musiqiylik g'azalning jozibasini oshirgan. Nodim lirikasida turli kechinma va rang-barang tuyg'ular ifodalanadi. Shoir bir qator g'azallarida ma'shuqa obrazini poeziyamizdagi eski an'analar asosida oshiqqa nisbatan iltifotsiz, bemehr, bag'ritosh, bevafo, jafokash tarzida talqin qiladi. Birgina misol ko'ramiz:

Ohim sharorasidin harg'iz saqinmas ul mah,
Bu barqdin jahonga xavf-u xatar emasmu?!

Bunday xitob orqali lirik qahramon oshiq beparvo yorni insofga keltirmoqchi. Shu maqsadda u, g'oyat mubolag'ali va shu mubolag'a orqali nihoyatda xavf-u xatar keltirishi mumkin bo'lgan bir holni ko'ndalang qilib qo'yadi: ma'shuqaki oshiqning ohiga beparvo yura bersa, bu oh o'ti bora-bora butun jahonga tutashib ketmasmikan?! Bu kabi satrlarni shoirning boshqa bir qancha g'azal va muxammaslaridan ham keltirish mumkin.

"Zamon jabridin toqati to'q o'lub"

Nodim g'azallarida ijtimoiy adolatsizlikdan shikoyat "charx bedodi"dan nolish tarzida beriladi. Shoir charx obrazida tuzum, davr, muhit hamda taqdir tushunchalarini mujassamlashtirib, keng xalq ommasini g'am-kulfatlarga duchor qilayotgan jamiyatning salbiy jihatlarini shu charx timsoliga yuklaydi. Ayni vaqtda, uning

she'rlarida zamondan norozilikni oshkora ifodalovchi "Davr jabridin yurak-bag'rim to'la qon kelmisham", "Davr zulm-u jabridin hasrat qilolmay dog' man", "Zamon jabridin toqatim to'q o'lub, panoh istabon senga keldim bu kun" singari o'tkir satrlar ham ko'p uchraydi. Shoir bunday kayfiyat va kechinmalarini kuylash uchun favqulodda kutilmagan, o'rinli va yangi badiiy vositalar topadi:

Vujudim nay kabi so'rox-so'rox o'ldi, ey hamdam,
Fig'onu nola har bir band-bandidin namoyondur.

Vujud nay kabi teshik-teshik bo'lib ketgan, uning har bir bandidan fig'onu nola namoyon! Shikoyat motivi ushbu g'azalning keyingi baytlarida yanada chuqurlashib boradi va maqta' oldidagi baytga borib, nihoyasiga yetadi:

Qolib bu ko'hi g'am ostida yuz ming dog'lar birla,
Taajjubkim, urib yuz pechtobi o'lmagan jondur.
Hazin jonimni, ey gardun, meni og'ritma, dilshod et,
Dami bir o'tkuchi bu dahri foniy ichra mehmondur.
Gahi vobastai zanjiri hasrat, gah asiri g'am,

Tutulmay hech bir domoni maqsad dog'i hirmondur.
[Халилбеков 1967, 187]

Lirik qahramonning g'am-hasratga chulg'onganligini, maqsad etagini tutolmaganligini bayon qiluvchi oxirgi bayt she'rdan ifodalangan fikrlarning yakuni, g'oyaviy xulosasidir.

Nodim g'azal, muxammaslarining turli o'rinlarida (ko'pincha maqta' oldidagi baytda) ijtimoiy hayot masalalariga bo'lgan o'z munosabatini, davrdan nolishni, mavjud tuzum, uning qoidalariga, jabr-zulmga, inson huquqining poymol etilishiga qarshi noroziligini ifodalab o'tadi. Nodira g'azaliga bog'lagan muxammasining quyidagi bandida lirik qahramon dilidagi dard-alamlar davron sitamlaridan, ko'ngildagi g'am-anduhlardan, do'stlikni qadrlamaydiganlardan, bedardlarning jafolaridan faryod-u nolalar jamlangan:

Davron sitam-u balolaridin,
Ko'ngulni g'am-u yarolaridin,
Ahhobni bevafolaridin,
Bedardlarning jafolaridin,
Faryod chekib, figon etib ket.

"Soqiynomayi Nodim"da shoirning kechinmalari yanada teranroq ifodalanadi:

Ketur, soqiyo, bodayi lolagun,
Nashoti tarab sori bo'l rahnamun.

Yiqitdi meni dard-u anduhi g'am,
Bo'lib baxt-u davron mango vojgun.
Bu ayyom jabr-u jafosi bila,
Erurman hamisha yurak-bag'ri xun.
Zamon jabridin toqatim toq o'lub,
Panoh istabon sanga keldim bu kun.
Tarahhum qil, ey dayr piri, mango,
Berib jur'ai bodayi g'amzudo.

“Soqiynoma” lirik “men” shoir obrazini gavdalantiradi va shoir bilan hukmron muhit o'rtasidagi qarama-qarshilikni ravshan aks ettiradi. Mavjud muhitdan norozilikni, xalq orzu-umidlarini ifodalashi jihatidan Nodimning “Sayding qo'ya ber, sayyod...” asari ham ahamiyatlidir. Ma'lumki, shu mavzu va shu mazmundagi asar Furqatda bor. Nodim asarida ham Furqatdagidek, inson erkinligi, ozodlik haqidagi orzu-umidlar ehtiros bilan kuylanadi. Shoir jabr-zulm, haqsizlik va adolatsizlikni qoralaydi. Hamda:

O'z yor-u diyoridin mahjur-u judo bo'lg'on,
Dard-u g'am-u hasratni ko'p tortib ado bo'lg'on,
Vobastayi zanjiri bedodi balo bo'lg'on,
Bu vodiysi g'urbatda dog' ila fano bo'lg'on,
mazlumlarni yoqlaydi.

Shoir asarning dastlabki misralaridayoq sayd etilgan ohuning nochor ahvolini tasvir etadi, uning g'am dashtida ovora ekanligini, o'z baxtsizligidan ko'z yoshi to'kayotganligini, bechoraligini, g'am tig'idan bag'ri pora-pora bo'lganligini ta'kidlaydi va shu baxtsizni o'z himoyasiga oladi:

G'am dashtida bu ohu ovora ekan mandek,
Tog'-u tuz aro yolg'iz sayyora ekan mandek.
Ko'z yoshi ravon, jismi ko'p yora ekan mandek,
Sayding qo'ya ber, sayyod, bechora ekan mandek,
G'am tig'i bila bag'ri sadpora ekan mandek.

Shu banddan ko'rinib turganidek, shoir asarda ijtimoiy haqsizlikdan shikoyat qiladi, insonparvarlik va demokratik kayfiyatni oldinga suradi. Ana shu kayfiyatni, tutqun ohu va lirik qahramon ruhiy holatini yorqinroq ifodalaydigan:

Sayding qo'yaber, sayyod, bechora ekan mandek,
G'am tig'i bila bag'ri sadpora ekan mandek
misralarini har band oxirida takrorlaydi. Bu bilan u, asosiy maqsad tutqun ohuning sayyoddan va shu ramziy obrazlar orqali

mazlumning zolimdan ozod bo'lishi ustida ekanligini qayta-qayta uqtiradi. Shoir ohuning erki va intilishiga uning domga tushishi, tutqun ahvolda qolishini qarama-qarshi qilib qo'yadi. Uning o'z maylida, o'z orzulari yo'lida yurishini istaydi:

Erdu bu Xutan dasht-u tog'i bila sahrosi,
Ushbu qaro ko'zlarni (ng) o'ynar joyi ma'vosi,
Ko'nglida edi mushkin sochlarni (ng) tamannosi,
Qonlar to'kadur har dam bu diydayi shahlosi,
Sayding quya ber, sayyod, bechora ekan mandek,
G'am tig'i bila bag'ri sadpora ekan mandek.

Asardagi ohu obrazi erk-huquqidan ajratilgan mehnatkash insonni qanchalik yaqqol aks ettirsa, sayyod obrazi berahm, beshafqat zolimni gavdalandiradi. Shoir shu zolim tomonidan qilinayotgan zulm-u sitamlarga qarshi she'riy satrlar orqali isyon qiladi:

Domingni (ng) giriftori o'z holig'a hayrondur,
Boshdin oyog'i zaxm-u sandin yuragi qondur,
Bu zulm-u sitamlardin payvasta dar afg'ondur,
Hijron o'tida doim Nodim dili so'zondur...

Shoir tutqunni "g'am dashtida... ovora", "ko'z yoshi ravon, jismi ko'p yora", "g'am tig'i bila bag'ri sadpora", "chux jabri sitam"ga duchor, ohu fig'on chekuvchi sifatida tasvir qiladi va shu xildagi so'zlarga alohida urg'u beradiki, bu so'z va iboralar o'sha davrdagi minglab ezilgan, erki bo'g'ilgan jabrdiydalar ahvolini ifodalash uchun xizmat qiladi. Bular Nodimning erk orzusini, zulmga qarshi norozilikni kuylashda hamda tutqun, mazlumlarni yoqlashda Furqat bilan tamomila hamfikir ekanligini ko'rsatadi.

"Sayding qo'ya ber, sayyod..." asaridagi erk orzusi dono xalqimiz tomonidan turli yo'sinda kuylanib kelingan. Ozodlikka intilish g'oyasi xalq og'zaki ijodida tutqun qilingan to'ti, Alisher Navoiy ruboiysida esa qafasdagi bulbul timsollari orqali beriladi. "Sayding qo'ya ber, sayyod..." da erk g'oyasini kuylash uchun vosita bo'lgan sayd (ohu) va sayyod (ovchi) timsollari yozma adabiyotda "Layli va Majnun" asari orqali ma'lum. Alisher Navoiyning "Layli va Majnun" dostonida Qays dasht kiyiklarini ovchilar hujumidan himoya qiladi va ulardan bu begunohlarga qilinayotgan zulmni to'xtatishni talab etadi.

Filologiya fanlari doktori Hodi Zarifovning tekshirishlari "Sayding qo'ya ber, sayyod..." mavzusida Furqat va Nodimdan ancha ilgariroq qalam tebratilganini ko'rsatdi. Aniqlanishicha, Furqat

“Sayding qo‘ya ber, sayyod, dil pora ekan mandek” deb boshlangan musaddasidan foydalangan hamda shu asosda yangi va mukammal asar ijod qilgan. H. Zarifov maqolasida «noma‘lum avtor» deb ko‘rsatilgan bu adib XVIII-XIX asrlarda yashab ijod etgan o‘zbek-turkman shoiri Nurmuhammad Andalib bo‘lib chiqdi. [Халилбеков А 1967, 197]

Furqat va Nodim “Sayding qo‘ya ber, sayyod...” asarlarining tarixi xususida namanganlik Dog‘iy taxallusli shoir Yo‘ldosh ota Otaxo‘ja o‘g‘li (1876-1974) xotiralarini ko‘rsatib o‘tish o‘rinlidir: bu kishi yoshlik chog‘ida bir shoirlar anjumanida Furqat va Nodimning “Sayding qo‘ya ber, sayyod...” she‘rlari ular chustlik do‘stlari Sa‘dulla bilan tog‘ sayohatiga chiqqan paytda yaratilgan, deb eshitgan, Otaning aytishicha, shoirlar ovchi qo‘lida talpinayotgan ohuni ko‘rib, uning holiga achinganlar, sayyoddan tutqunni qo‘yib yuborishni talab etganlar, shundan keyin bu mavzuda she‘r ijod qilganlar. Furqat va Nodimning “Sayding qo‘ya ber, sayyod...” asarlari qaysi vaqtda va qanday sharoitda yaratilganligidan qat‘iy nazar inson qadrini uning erkinlik haqidagi orzu-istaklarini kuylashdagi hamohangligi jihatidan qimmatlidir. Bunday lirik asarlar va baytlar chuqur fikrlarni ifodalashi va o‘tkir umumlashmalari bilan ajralib turadi. Ularda kuylangan shikoyat va norozilik motivlari, alamli tuyg‘u va orzu-umidlar ifodasi o‘quvchi- kitobxonni ham shu kuchli hissiyotlar sari yetaklaydi, uning qalbida shunday kechinma-tuyg‘ular hosil qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, an‘anaviy muhit ta‘sirida shakllangan Nodim Namangoniyy ijodiy merosi ananaviylik bilan bir qatorda yangi uslub va shakllarning amaliy natijasi sifatida o‘zbek adabiyoti tarixida o‘z o‘rniga ega. Shoir poetik mahoratining o‘ziga xosligi mumtoz an‘ana va yangilanayotgan she‘riyat shakllari va motivlarining uyg‘unligi bilan xarakterlanadi.

Adabiyotlar

- Jalolovna, H. O. (2023). SHAMSIDDIN KAYSI RAZI'S" AL-MO'JAM FI MAOYIRI ASH'AR UL-AJAM" IS AN IMPORTANT SOURCE OF POETICS. *Academia Repository*, 4(11), 81-86.
- Jalolovna, H. O. CORRELATION BETWEEN THE SCIENCE OF RHYME AND THE SCIENCE OF BADE'. *SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY*, 181.
- Jalolovna, H. O. (2022). IMPROVEMENT OF THE SCIENCE OF RHYME IN TREATISES OF THE TIMURID PERIOD. *American Journal of Interdisciplinary Research and Development*, 10, 342-348.
- HAMROYEVA, O. (2024). " NAVOIYNING FORSIY SHOIRLIG'I..." XUSUSIDA.

Alisher Navo'i and 21 st century, 1(1).

Нодим. Танланган шеърлар / Нашрга тайёрловчилар: Турсунов А., Халилбеков А. – Тошкент: Ўздавнашр, 1964. – 88 б.

Халилбеков А. Нодим Намангонийнинг хаёти ва ижоди: Филол. фан. номз. дисс. – Тошкент, 1967. – 250б.

Болтабаева О. XX аср бошларида Наманганда адабий ҳаракатчилик: намояндалари, анъаналари, янгиланиши: Филол. фан. номз. дисс. – Тошкент, 2019. – 139 б.

Қайюмий П. Тазкираи Қайюмий. Уч жилдлик. Жилд II. – Тошкент: ЎзР ФА ШИ Қўлёзмалар институти таҳририй нашриёт бўлими, 1998. – Б, 335-337.

Намангоний А.М. Соқийнома. – Тошкент, 2019.– 126 б.

Каримов Ғ.К. Ўзбек адабиёти тарихи. 3-китоб. – Т.: Ўқитувчи, 1967. – 483 б.

Ўзбек адабиёти. 5 томлик, 5-том. – Т.: Ғафур Ғулом номидаги бадиий адабиёт нашриёти, 1968. 5-том. – 351 б.

Nodim Namangani and his poetical heritage

Sarvinoz QURBONOVA¹

Abstract

Nodim Namangoni is one of the brightest representatives of Uzbek literature who lived and worked in the late 19th and early 20th centuries. He played an important role in the formation of the Namangan literary environment, and with his elegant poetry, didactic spirit and spiritual heritage, he is considered one of the creators who made an incomparable contribution to the development of Uzbek classical literature. By studying Nodim's life and work, it is possible to understand not only his personal literary skills, but also the stages of development of an entire literary school, the socio-spiritual environment that prevailed at that time. This article analyzes Nodim Namangoni and the themes in his work, discusses his harmony with other creators, and their interconnections.

Keywords: *Nodim Namangoni, Kokand literary environment, classical traditions, theme and idea, artistic image.*

References

Jalolovna, H. O. (2023). SHAMSIDDIN KAYSI RAZI'S" AL-MO'JAM FI MAOYIRI ASH'AR UL-AJAM" IS AN IMPORTANT SOURCE OF

¹ *Qurbonova Sarvinoz Gulboyevna* – PhD of Tashkent State University of Uzbek language and literature named after Alisher Navo'i.

E-mail: sarvinozqurbonova.2002@gmail.com

For citation: Qurbonova, S. "Nodim Namangani and his poetical heritage". *Uzbekistan: language and culture*. 2025, 1 (2): 88-101.

- POETICS. Academia Repository, 4(11), 81-86.
- Jalolovna, H. O. CORRELATION BETWEEN THE SCIENCE OF RHYME AND THE SCIENCE OF BADE'. SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY, 181.
- Jalolovna, H. O. (2022). IMPROVEMENT OF THE SCIENCE OF RHYME IN TREATISES OF THE TIMURID PERIOD. American Journal of Interdisciplinary Research and Development, 10, 342-348.
- HAMROYEVA, O. (2024). " NAVOIYNING FORSIY SHOIRLIG'I..." XUSUSIDA. Alisher Navo'i and 21 st century, 1(1).
- Nodim. Tanlangan sherlar / Nashrga tayyorlovchilar: Tursunov A., Xalilbekov A. – Toshkent: O'zdamnashr, 1964. – 88 b.
- Xalilbekov A. Nodim Namangoniyning xayoti va ijodi: Filol. fan. nomz. diss. – Toshkent, 1967. – 250b.
- Boltabaeva O. XX asr boshlarida Namanganda adabiy harakatchilik: namoyandalari, an'analari, yangilanishi: Filol. fan. nomz. diss. – Toshkent, 2019. – 139 b.
- Qayyumiy P. Tazkirai Qayyumiy. Uch jildlik. Jild II. – Toshkent: O'zR FA ShI Qo'lyozmalar instituti tahririy nashriyot bo'limi, 1998. – B, 335-337.
- Namangoni A.M. Soqiynoma. – Toshkent, 2019. – 126 b.
- Karimov G'.K. O'zbek adabiyoti tarixi. 3-kitob. – T.: O'qituvchi, 1967. – 483 b.
- O'zbek adabiyoti. 5 tomlik, 5-tom. – T.: G'afur G'ulom nomidagi badiiy adabiyot nashriyoti, 1968. 5-tom. – 351 b.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochtasiga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (Abstrakt) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki" shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

V.1. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

Matnda qo'lyozma (toshbosma)ga havola berish:

[Xondamir, Makorim, 17^a]

VII.2. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarining qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anjion, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq muallifi bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismi to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda, birinchi muallifning ismi yozilib, davomida *va boshqalar* deb ko'rsatiladi:

[Familiya va boshqalar nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: "O'zbekiston milliy ensiklopediyasi" Davlat ilmiy nashriyoti.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*. Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki mualliftomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VII.3. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Aminov 2018, 248]

7.4. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi "O'zbekiston adabiyoti va san'ati" gazetasida chop etilgan maqolasida

aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro'yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo'yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo'lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko'rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi. Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. "Jomiy "Xamsa" yozganmi?." *O'zbekiston adabiyoti va san'ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. "Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi". *UZA: O'zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so'ngida foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro'yxati ikki qismdan iborat bo'lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko'rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o'zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini "*The Chicago Manual of Style, 16th Edition*" qo'llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko'rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: Language and Culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of

the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s)'.
'

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of The Chicago Manual of Style, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: Title of the Book. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified "down" style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, "Author's own" translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of University of Chicago Readings in Western Civilization, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago>.

edu/founders

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439-58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405-50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text (“As of July 19, 2008, the McDonald’s Corporation listed on its website . . .”). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. “Google Privacy Policy.” Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald’s Corporation. 2008. “McDonald’s Happy Meal Toy Safety Facts.” <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald’s 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan № 0936 raqam bilan ro'yxatdan o'tgan. Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com